

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס גניזת קהיר וההיסטוריה של ארץ ישראל

משה יגור | לימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה

The Cairo Geniza and the History of the Land of Israel | 16-1140

שיעור	סוג הקורס:
2	היקף נ"ז:
תשפ"ז	שנת לימודים:
א	סמסטר:
—	יום ושעה
—	שעת קבלה:
moshe.yagur@biu.ac.il	מייל מרצה:
—	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

גניזת קהיר הוא השם הכולל לאוסף עצום של מאות אלפי כתבי יד וקרעי טקסטים, שנשמרו בכמה מקומות בחלק העתיק של קהיר. הם מלמדים אותנו רבות על חיי היהודים, יצירתם, קשריהם עם סביבתם הלא-יהודית, ועל תנאי החיים הכלליים – אולם בעיקר במצרים. מה גניזת קהיר יכולה ללמד אותנו על יהודים – ואחרים – בארץ ישראל בימי הביניים? בקורס הזה נסקור את מגוון התחומים שבהם גניזת קהיר העשירה את ידיעותינו. נבחן מדרשים, קבצי הלכה, שירים ופיוטים, חיבורים היסטוריים, מכתבים מסחריים ומסמכים מחיי היום-יום, ונראה כיצד הם מעשירים את ידיעותינו על ההיסטוריה הכללית של הארץ, על חיי היהודים בה ועל יצירתם. נסקור גם את הכלים והמאגרים הזמינים למי שרוצה לחקור ולקרוא קטעים מן הגניזה באופן עצמאי.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

1. הלומדים יכירו את גניזת קהיר, סיפור גילויה, הרכבה, והמאגרים והכלים הזמינים למחקרה.
2. הלומדים יתארו את תרומתה של גניזת קהיר לחקר תחומים שונים בחיי הרוח והמעשה של יהודים ולא-יהודים בארץ ישראל בימי הביניים.

מיומנויות

1. הלומדים יציגו בכיתה, ויכתבו בקצרה, על אחד מתחומי הידע שהועשרו בזכות גניזת קהיר, דרך מסמך מן הגניזה – תוך שימוש במאגרי הידע ובכלים שנלמדו.

ערכים (אופציונלי רק במידה ורלוונטי)

תכנון מהלך השיעורים (כולל למידה פעילה):

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת לשיעור הבא	הערכה תהליכית/מעצבת
1	פתיחה: מהי גניזת קהיר?		שלמה קלמן (סטפן) רייף, <u>הגניזה מקהיר: תולדות אוסף הגניזה באוניברסיטת קמברידג' (ירושלים תשפ"א) עמ' 17-29</u>	
2	יהודי ארץ ישראל בשלהי העת העתיקה: מדרש והלכה, חיבורים חיצוניים		עזרא פליישר, "הראשונים כבני תרבות – לצביון עולמם הרוחני של בני ארץ-ישראל ושלוחותיה לאור אוצרות השיר של	

	הגניזה", <u>תעודה טו</u> (תשנ"ט), עמ' 1-22			
3	יהודי ארץ ישראל בשלהי העת העתיקה: פיוט ושירה		משה גיל, "יושביה ויישוביה של ארץ- ישראל בתקופת הכיבוש המוסלמי הראשונה -634 1099", <u>זמנים</u> 10 (1982), עמ' 47-69	
4	הפריסה היישובית של היהודים		שלמה דב גויטיין, "ראש ישיבת ארץ ישראל כראש היהודים במדינה הפאטמית", בתוך: הנ"ל, <u>היישוב בארץ ישראל בראשית האיסלאם ובתקופת הצלבנים</u> (ירושלים תש"ם), עמ' 52-69	
5	מוסדות ההנהגה הארץ- ישראליים במבט מן הגניזה		יורם ארדר ומאירה פוליאק, "מבט קצר על ההיסטוריה והספרות הקראית בימי הביניים", בתוך: הנ"ל (עורכים), <u>תור הזהב הקראי: אנתולוגיה של היצירה הקראית במאות התשיעית עד השתיים עשרה</u> (ירושלים תשפ"ג), עמ' 23-49	
6	ראשית הקראות במבט מן הגניזה		דיוקנה של היסטוריונית: "הטקסט אף פעם לא מדבר בעד עצמו": ריאיון עם פרופ' מרינה רוסטוב", מראיינים: עודד זינגר ואוריאל סימונסון, <u>זמנים</u> 143 (2020), עמ' 96-111	
7	רבנים וקראים		מרים פרנקל, "ייתד התקועה במקום נאמן": פוליטיקה וכוח בעלייה לרגל היהודית לירושלים בתקופה הפאטמית", בתוך: יצחק חן ואיריס שגריר (עורכים), <u>לראות ולגעת – עלייה לרגל ומקומות קדושים</u>	

	<u>ביהדות, בנצרות</u> <u>ובאסלאם: מחקרים</u> <u>לכבוד אורה לימור,</u> (רעננה תשע"א), עמ' 156-135			
8	עליות לרגל ואתרים מקודשים לפי עדות הגניזה		יהושע פראוור, <u>תולדות היהודים</u> <u>בממלכת הצלבנים</u> (ירושלים תשס"א), עמ' 41-66	
9	דמויות ומאורעות היסטוריים בראי הגניזה		Krisztina Szilägyi, "Christian Books in Jewish Libraries: Fragments of Christian Arabic Writings from the Cairo Genizah", <i>Ginzei Qedem</i> 2 (2006), pp. *107-*144	
10	קהילות לא-יהודיות המתועדות בגניזה		איילה לסטר, "מטמונים של כלי מתכת מן התקופה הפאטימית ומסמכי הגניזה מבית הכנסת אבן עזרא בפוסטאט", <u>מטמונים וגניזות</u> <u>כפרשיות בהיסטוריה</u> (תשעג), עמ' 71-81	
11	כלכלה ומלאכה		זהר עמר, "תעשיית הנייר בארץ-ישראל ובסוריה בימי הביניים", <u>קתדרה</u> 98 (תשס"א), עמ' 73-96	
12	העברה ושימור ידע		גדעון בוהק, "מקומראן לקהיר: תולדותיה וגלגוליה של נוסחה לגירוש שדים", <u>מגילות</u> י (תשע"ג), עמ' 179- 163	
13	סיכום			
14	פרזנטציות של התלמידים			

(בקורס שנתי, יש להוסיף את המפגשים הנוספים)

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

ציון סופי

תיאור התוצר	משקל בציון הסופי
פרזנטציה בכיתה (והגשה קצרה בכתב)	20% מהציון הסופי
מבחן מסכם בכתב	80% מהציון הסופי

דרישות הקורס

נוכחות בכיתה: 80%
השתתפות פעילה והכנת חומרי הקריאה
פרזנטציה של המטלה בכיתה בשיעור האחרון והגשה קצרה בכתב
מבחן מסכם בתקופת המבחנים

דרישות קדם

שם הקורס	מס' הקורס

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

דיוקנה של היסטוריונית: "הטקסט אף פעם לא מדבר בעד עצמו": ריאיון עם פרופ' מרינה רוסטוב", מראיינים: עודד זינגר ואוריאל סימונסון, זמנים 143 (2020), עמ' 96-111

יורם ארדר ומאירה פוליאק, "מבט קצר על ההיסטוריה והספרות הקראית בימי הביניים", בתוך: הנ"ל (עורכים), תור הזהב הקראי: אנתולוגיה של היצירה הקראית במאות התשיעית עד השתים עשרה (ירושלים תשפ"ג), עמ' 49-23

גדעון בוהק, "מקומראן לקהיר: תולדותיה וגלגוליה של נוסחה לגירוש שדים", מגילות י (תשע"ג), עמ' 163-179

שלמה דב גויטיין, "ראש ישיבת ארץ ישראל כראש היהודים במדינה הפאטמית", בתוך: הנ"ל, היישוב בארץ ישראל בראשית האיסלאם ובתקופת הצלבנים (ירושלים תש"ם), עמ' 52-69

משה גיל, "יושביה ויישוביה של ארץ-ישראל בתקופת הכיבוש המוסלמי הראשונה 634-1099", זמנים 10 (1982), עמ' 47-69

איילה לסטר, "מטמונים של כלי מתכת מן התקופה הפאטימית ומסמכי הגניזה מבית הכנסת אבן עזרא בפוסטאט", מטמונים וגניזות כפרשיות בהיסטוריה (תשע"ג), עמ' 71-81

זהר עמר, "תעשיית הנייר בארץ-ישראל ובסוריה בימי הביניים", קתדרה 98 (תשס"א), עמ' 73-96

עזרא פליישר, "הראשונים כבני תרבות – לצביון עולמם הרוחני של בני ארץ-ישראל ושלוחותיה לאור אוצרות השיר של הגניזה", תעודה טו (תשנ"ט), עמ' 1-22

יהושע פראוור, תולדות היהודים בממלכת הצלבנים (ירושלים תשס"א), עמ' 41-66

מרים פרנקל, "יחד התקועה במקום נאמן": פוליטיקה וכוח בעלייה לרגל היהודית לירושלים בתקופה הפאטמית", בתוך: יצחק חן ואיריס שגריר (עורכים), לראות ולגעת – עלייה לרגל ומקומות קדושים ביהדות, בנצרות ובאסלאם: מחקרים לכבוד אורה לימור, (רעננה תשע"א), עמ' 135-156

Krisztina Szilägyi, "Christian Books in Jewish Libraries: Fragments of Christian Arabic Writings from the Cairo Genizah", *Ginzei Qedem* 2 (2006), pp. *107-*144